

ALMAN HALK ŞİİRİNDE TÜRKLER (13.-16. Yüzyıl)

Doç. Dr. Battal İNANDI

11. yüzyıl sonundan başlayarak 13. yüzyıl ortalarına kadar devam eden Haçlı seferlerini konu alan pek çok edebî metin var Alman edebiyatında. Öyle ki, bir Alman haçlı edebiyatından bile söz etmek mümkündür. Ortaçağ Alman şiirinin önde gelen isimlerinden Friedrich von Hausen, Reinmar der Alte, Rubin, Neidhart von Reuenthal, Ulrich von Lichtenstein, Oswald von Wolkenstein ve daha pek çok ozan haçlı seferlerine fiilen katılmış ve bu konuda izlenimlerini dile getiren şiirler yazmışlardır^{1a}. Gerek bunlar, gerekse seferlere katılmadıkları halde sırf Alman kamuoyunun olaya ilgisini çekmek ve bu seferlere katılımı teşvik amacıyla çaba sarfeden ozanlar, eserlerinde dil ve ırk ayrımı yapmadan bütün müslümanları "putperest (Heide)" ve düşman olarak görmüş ve öyle davranmışlardır. 7. Haçlı seferine gelinceye kadar, "Türk" adı aynı bağlam içinde zikredilmiştir. Ancak söz konusu seferden kısa bir süre önce Sultan I. Baybars'ın Filistin'in önemli bir kısmını fethetmesi üzerine Ricaut Bonomet adında bir ozan yazdığı bir şiirde (1265'ten sonra) ilk defa doğrudan Türklerden söz ediyor ve şöyle diyor:

"...Tanrı'nın belâsı Türklere karşı ne haç, ne de iman fayda etmiyor. Görünen o ki, Tanrı bizim aleyhimize onları destekliyor."^{1b}

Aynı manzum metnin bir başka yerinde de şair, Türklerin çok iyi savaşçılarından söz ederken şöyle diyor:

"...Türklerle savaşa girişen zırdelidir;
çünkü Mesih bile onlara karşı değil. Bu
yüzden...Frankları, Tatarları, Ermenileri
ve Persleri hep yenmişler ve yenmeye devam
ediyorlar; bizleri ise her gün yeniyorlar..."^{1c}

1a. Bk. Franz Babinger: *Orient und deutsche Literatur*. (Yayımlandığı yer:) *Deutsche Philologie im Aufriss*. Berlin: E.Schmidt, III, st. 568.

1b. bk. Ulrich Müller: *Rreuzzugsdichtung*, Tübingen 1979, s. 114.

1c. a.g.e., s. 115.

Türkleri bundan sonra "Hristiyanlığın ezeli düşmanı" (Erbfeind) olarak gören Batı Dünyası, Filistin'e düzenlenen son Haçlı seferinden (1270) Niğbolu Meydan Muharebesi'nin yapıldığı yıl olan 1396'ya kadar geçen zaman içinde kendi iç meseleleri yüzünden bir daha birlikte hareket etme imkânı bulamamıştır. Esasen Alman halkının da Türklere karşı ilgisi; Osmanlı Devleti'nin kurulmasından ve Rumeli'de Türk fetih hareketinin başarıyla gelişmesinden sonra, Türklerin Avrupa içlerine doğru ilerlemeleri ve böylece onlar için bir tehlike teşkil etmeleriyle başlar.

Batı, 14. yüzyıldan itibaren daha önce Kudüs'ü kurtarmak için düzenlemiş olduğu sekiz Haçlı seferi¹ boyunca takındığı tavrı yeniden gözden geçirerek, yeni stratejiler ve hedefler belirleyerek kendisi için gün geçtikçe biraz daha büyüyen "Türk tehlikesi" karşısında yeniden toplanmak ve birlikte hareket etmek yönünde bir eğilim içine girmiştir.

Beliren "Türk tehlikesi"ne konumu itibariyle en çok maruz kalan Avrupa ülkesi Macaristan'dı. Bu sebeple diğer batılı devletler, bu ülkeye bir tahkimat bölgesi gözüyle bakıyorlardı². Bunun farkında olan Macar Kralı Siegmund, Türk fetih hareketini engellemek ve Türkleri Avrupa'dan söküp atmak için yeni bir haçlı seferini en uygun çare olarak görüyordu ve bu amaçla Avrupalı prenslerden yardım istedi. Bu isteğine herkes derhal uydu; ancak 28 Eylül 1396'da Avrupalı Şövalyelerin Niğbolu'da Osmanlı ordusu karşısında uğradığı yenilgiyle birlikte Haçlı seferleri tarihi karışmıştır³.

Bu ön açıklamadan sonra, şimdi de Niğbolu Meydan Muharebesi'ni konu alan bir manzum metinden söz etmek istiyorum. 236 mısradan meydana gelen metnin yazarı, Peter von Rez adını taşıyor⁴. Yazar, bu sefere bizzat katılmış ve metinden anlaşıldığı kadarıyla muharebe sırasında ardçı kuvvet içinde yer almıştır⁵.

Peter von Rez, dört mısradan meydana gelen bir girişten sonra sırasıyla, Haçlı ordusunun oluşması, Niğbolu'ya hareket, muharebenin vukuu ve sonuçları üzerinde duruyor. Giriş mısralarında ifade edilen coşku, Buda'da toplanan ve tarih kitaplarında "eğer gök kubbe çökerse, onu mızrak-

1. Haçlı seferleri sırasıyla şu yıllarda yapılmış: 1147, 1189, 1204, 1217, 1228 ve 1270. Bunun için bkz. U. Müller, a.g.e., s. 158-160.

2. bk. Aziz S. Atiya: Kreuzfahrer und Kaufleute. Die Begegnung von Cristentum und Islam, Stuttgart 1964, s. 133.

3. Aziz.S. Atiya, a.g.e., a.s.

4. bk. R.v. Liliencron: Die historischen Volkslieder der Deutschen vom 13. bis 16. Jahrhundert, c. I, orada no. 39.

5. Ozan kendisinin de içinde bulunduğu birliğin Türkler tarafından basıldığını 170-172 mısraları arasında şöyle anlatıyor: "Bizleri kısıkaç içine aldıktan sonra herşeyimizi aldılar ve bizleri soyarak anadan doğma çırılçıplak bir hale getirdiler (Dâ wir chamen in ir eng./si namen uns all user hab/und zugen uns muoter nacchat ab)."

larımızla tutarız"⁶ söylediği öne sürülen Haçlı ordusunun coşkusuyla eş-değerdedir. Ozan, şan ve şerefe susamış⁷ bu Haçlı ordusunun şu şövalyelerden meydana geldiğini söylüyor: Burgund Dükü Philipp'in oğlu Johann ve maiyeti; Fransa'dan Jacob von Bourbon, de la March, Heinrich von Bar, Philipp von Bar, von Eu, Cousy, Philipp von Artois, Guy de la Trimouille adındaki kontlar ve maiyetleri; Almanya'dan Pfalzgraf Ruprecht ve Burggraf Friedrich von Nürnberg ve maiyetlerindeki Bavyeralılar ile Suebyalılar ve Kont Hermann von Cilly komutasındaki Stiryalılar (Steiermärker); Rodos şövalyeleri; Polonyalılar ve daha pek çok Avrupalı asilzade⁸. Ozanımız bunlar arasında özellikle Burgund prensinin gücüne dikkat çekiyor ve şöyle diyor:

"Kastettiğim kişi, Burgund prensidir; insan ve servetten meydana gelen büyük bir güçle bu sefere katıldı."⁹

İsmail Hakkı Uzuncarşılı, bu gücün on bin kadar Fransızdan meydana geldiğini ve bunların komutanın da kral VI. Karl'ın dayısı Burgund dükü Philipp'in oğlu Johann (Jean Nevers, Korkusuz Jan) adındaki genç olduğunu söylüyor ki, bu da ozanımızın antalttıklarını teyit ediyor¹⁰.

Peter von Rez, Haçlı ordusunun Buda'da son hazırlıklarını tamamladıktan sonra "putperestlerin" -ki bununla Türkleri kastediyor- üzerine yürümek üzere harekete geçtiğini şöyle anlatıyor:

6. bk. J.v. Hammer-Purgstall (Geschichte des osmanischen Reiches, I, Graz 1963, s. 239. Hammer, a.g.e., a.s.), Yıldırım Beyazid'ten söz ederken *Daru Hist. de Venise II, p.103* 'ten naklen, onun da "ilk iş olarak Roma'daki St. Peter Kilisesi'nde atına yulaf yedireceğini" söyleyerek tehditler savurduğunu söylüyor.

7. "maniger der wagt leib und guot./das er durich eren willen tuotyund raist auss in frömde lant./dass im wert ritterschaft pechant" (m. 1-4). Burada geçen "auss raisen" fiili, şövalye dilinde "şövalyeliğini göstermek; tehlikeyi göze almak" anlamına gelen "äventiuren" ile eşanlamlıdır. Bunun için bk. Deutsches Wörterbuch von J. und W. Grimm, I, (dtv), st. 934. Aynı kelimenin yeni Almandaki karşılığı "macera aramak"tır. bk. Matthias Lexers mhd. Taschenwörterbuch, 32. Aufl., 1966.

8. bkz. R.v. Liliencron, a.g.e., I. s. 156; İsmail haki Uzuncarşılı: Osmanlı Tarihi, I, Ankara 1961, s. 280-281; Uzuncarşılı, ittifaka davet edilenler arasında Bizans İmparatorluğu'nun da bulunduğunu söylüyor. Ayrıca bk. Hammer, a.g.e., s. 237.

9. "ich main den fürsten vn Burgan./der ist mit grozer macht gezogt/und hat leut und guot gewogt." (m. 6-8).

10. Uzuncarşılı, a.g.e., s. 280-281- Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığınca yapılan bir araştırmada (Niğbolu Meydan Muharebesi ve Yıldırım Beyazıt, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 595, Ankara 1985), verilen rakamlar (s. 26) şöyle: Macar ordusu 36.000, Macar ücretli askeri 24.000 yaya; Fransızlar 10.000 süvari; İngilizler 1.000 yaya, 10.000 kısmen süvari; Almanlar 6.000 yaya; İstirya, Bohemya, İtalya, Polonya Haçlıları ve ücretlileri 13.000 yaya; Ulah (Eflâk) ve Transilvanya 10.000 yaya olmak üzere toplam muhârip 110.000 kişidir.

"Kral (Siegmond) onlarla hazırlıklarını tamamladı, Fransızlar, Almanlar putperestlerin üzerine yürümek üzere ihtişamlı bir şekilde yola çıktılar."¹¹

Yazar, Korkusuz Johann ve Siegmund komutasındaki bu kuvvetlerin içinde bulunuyordu ve bu kuvvetler, kaynaklarda bildirildiğine göre, Haçlı ordusunun ikinci kolunu teşkil ediyordu¹². İkinci kolun Orsova yakınındaki Demirkapı'dan (das eiseme tor) geçerek, Tuna'nın güney kıyısından ilerlediği anlatılırken, geçilen yerlerin yüksek dağlarla kaplı olduğu ve Tuna'nın "gece gündüz demeden hızla ve hiddetle (es ist snell und wuotet wast/und weder tag noch nacht gerast)"¹³ dar bir vadinin içinden aktığı ifade edilmekte. Şair, içinde Sırp'ları koruyan Topolnitsa¹⁴ adında bir kalenin bulunduğu dağlık bölgeyi "düşman toprakları"¹⁵ olarak niteliyor. Bunun da sebebi, Sırp Prensi Stephan'ın Kosova Meydan Muharebesi'nden sonra Osmanlı Devleti'ne karşı bazı yükümlüklerin altına girmiş olmasıdır¹⁶..

Antalıtıcı, daha sonra Viddin¹⁷ önüne geldiklerini ve buranın bir "kayzer" tarafından idare edildiğini ve bu zatın hiçbir direnme göstermeden derhal teslim olduğunu söylüyor¹⁸. Peter von Rez, burada "kayzer" ifadesiyle Osmanlılar adına kale komutanlığını yapan Bulgar kralı İvan Stratişimir'i kastediyor¹⁹. Viddin'in düşmesinden sonra Rahova'ya²⁰ saldırıldığı, birçok insanın katledildiği ve sonunda Rahova'nın teslim olmak zorunda kaldığı²¹ anlatıldıktan sonra, Haçlı ordusunun "Niğbolu'ya doğru

11. "Der chünig wart mit in perait,/si huoben sich auf in wurdichait,/Franzosen Deu-tschen mit ir chraft/di zugen auf di haidenschaft". (m. 13-16).

12. Haçlı ordusu iki koldan yürümüştür. Metinde söz konusu olan sadece ikinci koldur. Birinci kol Transilvanya -Eflak yolunu takip etmiş. Ayrıntılı bilgi için bk. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 281; v. Liliencron, a.g.e, s. 156; Hammer, age, s. 237-238.

13. m(isra): 35-36.

14. Metinde bu ad. "tolobenpürig" (m. 24) olarak geçiyor. Liliencron (age, s. 157), buranın Orsova ile Ezernetz arasında kuzeyde bir kale olduğunu söylüyor.

15. m.22: "da hebet sich an der veind land=düşman toprağı burada başlıyor".

16. Liliencron, şairin bu nitelemesiyle ilgili olarak verdiği açıklamada (a.g.e., s. 157) şunu söylüyor: "Sırp prensi ve aynı zamanda Bayezid' in kayınbiraderi olan Stephan, hem kendi babasının hem de Bayezid'in babasının hayatına malolan Kosova Meydan Muharebesi'nden (1309) beri Sultan'a cizye ödemek ve askerî destek sağlamakla yükümlü bulunuyordu. Bu sebeple, 5.000 Sırp'lı Sultana yardım için Niğbolu'ya sevk etmişti. Siegmund'un kuvvetleri Sırbistan'dan geçerken bu ülkeyi yakıp yıkıyorlar."

17. Metinde (m. 38) "Budein, olarak geçiyor. Bu ad, Lat. "Budinum"dur. Krş. Liliencron, a.g.e., a.s.

18. "da sitz ain chaiser in der stat;/der ergab sich also drat=şehirde bir kayzer oturuyordu; derhal teslim oldu." (m. 39-40)

19. bk. Uzunçarşılı, a.g.e, s. 282; Hammer, a.g.e., s. 238-239.

20. Bu ad, metinde "Nussdorf" (m. 42) olarak geçiyor; krş. Liliencron, a.g.e., s. 158.

21. "manschoss und sturmt vast hinan,/her auss envorfen ward manig man,/dass er muost schaiden von dem leben;/iedoch so muost si sich ergeben." (m.43-46).

iarekete geçtiği" ifade ediliyor²². Peter von Rez, Niğbolu kuşatmasını şu şekilde anlatıyor:

"Orada üçüncü haftaya giriyorduk; şehir alınacaktı.
Ama prensler meclisi şehrin düşmesini istemiyordu"²³.

Peter von Rez'in Niğbolu kuşatmasıyla ilgili olarak verdiği bu bilgi, kuşatmanın 16 gün devam ettiği ve Haçlıların asıl kuvvetlerini Bayezid'e karşı kullanmak istedikleri için kaleyi fazla sıkıştırmadıkları şeklinde tarih kitaplarında verilen bilgilere uymaktadır²⁴. Eldeki metne göre, muharebe bir pazartesi günü başlıyor²⁵. İlk taarruz, Fransız, Alman ve İngiliz kuvvetleri tarafından başlatılıyor²⁶. Ozanımız bu sahneyi şöyle tarif ediyor:

"Putperestler, son derece kurnazdılar; Tatın'nın belası
hünerleriyle asil hristiyanları çember içine aldılar."²⁸

Peter von Rez, burada "çember içine aldılar" (umbzugen) ifadesiyle Osmanlı ordusunun muharebede aldığı düzeni kast ediyor ki, bu da "at nalı (hilâl) veya ağız açık kerpeten"²⁹ biçimindedir. Uzunçarşılı, Aşıkpaşazâde Tarihinden naklen bu konuda şu bilgiyi veriyor: "Bu muharebede bizzat-bulunmuş olan Timurtaş paşazade Ubur bey'in anlattığına göre Yıldırım Bayezid maiyeti askeriyle pusuda bekleyerek vakti gelince harekete geçmiş ve o tarihe kadar Osmanlı ordusunda tatbik edilmemiş olan yeni bir tabîye ile zaferi temin etmiştir."³⁰ Peter von Rez, yukarıdaki sözleriyle bu gerçeği ima ediyor olabilir.

Osmanlı ordusunun başarısını sadeci iki mısra ile anlatan ozan, "Macarlarla birlikte taarruza geçmekle çok yanlış bir iş yapmışlardı"³¹ söyle-

22. "Dar nach so fuor wir hin gen Schiltarn:/da Ward leib und guot verlorn." (m. 47).

23. "Da lag wir in die dritten Wochen;/die stat hiet man wol zeprochen;/dass nicht gewunnen ward di stat/das macht der grossen herren rat." (m. 49-53)

24. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 282; Hammer, a.g.e., s. 240; Liliencron (a.g.e., s. 156), bir başka görgü tanığından, Schiltberger'den, naklen kuşatmanın 16 gün sürdüğünü yazıyor.

25. "an ainem montag geschach der strait" (m 54).

26. "Den von Purgoni den wil ich nennen, /den constafel an der schar,/ein fürst her Philipp von der Bar/ und der edel von Cussin/der rait auch mit den herren hin./Si lebten auch in reichem schall. /Ein fürst der hieß der Dymayder edel herr von der sunn./der von Meran mit groser wun,/der von leben und der von vischen./die Deutschen und die Englischen,/der Stymar und der von Tomespurg /und der purggaf von Nürenberg/und der edel grafvon Zili." (m. 58-71).

27. "Die zogten aus mit freuden spil, /pauker, pheufer zuo ieder zeit,/pusaunen hört man alhveg Weit." (m. 72-74).

28. "Di haiden di waren in do zuo chluog,/mit iren pösen listn/umb zugen si di werden christen." (m75-78)

29. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 284.

30. Liliencron, a.g.e., s. 287; Liliencron, a.g.e., s. 156.

31. "Ir waren vil mit valscher chunst/und mit maniger Unger gunst,/di mit in riten an den strit." (m. 79-81).

yerek Fransız şövalyelerinin uğradığı başarısızlıktan Macarları suçlu tutuyor. Çünkü:

"Kılıçları çekmenin tam vaktiydi ki, namert Macarlar kaçtılar ve o asil inşaları öyle bir tehlike içinde bıraktılar ki, ölümden başka çareleri yoktu."³²

Macar kralının da kaçanlar arasında bulunduğunu anlatan³³ ozan, yukarıda tepede olup bitenlerden bulunduğu yerkedilerle birlikte çok geç haberdar edildiğini, baskına uğradıklarını ve bu baskında can ve mal kaybının çok büyük olduğunu, Macarların gemilere binmek için Tuna'ya doğru kaçtıklarını, kısaca tam anlamıyla bir ana baba günü yaşadığını anlattıktan sonra³⁴ sözlerine şöyle devam ediyor:

"Türkler toplu halde şehirden çıkıp asillerin çadırlarının arasına girdiler, para eşya ne varsa hepsini aldılar."³⁵

Bunun üzerine "atlılar önde olduğu halde herkesin oradan uzaklaştığını"³⁶ söyleyen Peter von Rez, gördüğü manzara karşısında dugularını şu retorik soruyla ifade ediyor: "Ne korkunç bir şey, değil mi?"³⁷

Manzum metnin bundan sonraki kısmı, Haçlı ordusunun geri çekilişiyle ilgilidir. Anlatıcı geri çekilişin yedi günden fazla sürdüğünü³⁸ ve bu süre sonunda Transilvanya'daki Hermannstadt'a geldiklerini söylüyor.

Geri çekiliş sırasında yaşadığı son derece büyük sakıntılar bile Peter von Rez'e Niğbolu yenilgisini unutturamıyor; can ve mal kaybının oldukça büyük olduğu böyle bir muharebeden sağ kurtulmuş olmaktan hiç de memnun görünmüyor ozan. Kaçarken bile kafasından geçenler, Niğbolu'da yaşadıklarının intikamını almakla ilgili düşüncelerdir. İçini şöyle döküyor:

"Tanrım, intikamımızı yerde koyma. Bize asıl kalleşlik edenler, Eflâk'tangelenlerdir."³⁹

32. "do es cham an die rechten zeit, /do man solt die swert ziechen,/do wurden di pösen Unger fliechen/und liesen di piderleut in not,/dass si muosten leiden den tot", (m. 82-86)

33.m.98-104.

34. m. 110-149.

35. "Di Türken all mit gemainem rat. /der liefen vil auss der stat/under die edlen zelt,/darauss so namens hab und geld." (m. 149-152)

36. "ieder man huob sich davon,/di reitende en vor an..." (m. 155-156)

37. "was das niht ein ungeheur?" (m. 157)

38. "es wert mer denn siben tag." (m. 196)

39. "Herr, lass es niht ungerochen!/ Di ir trew an uns habent zerbrochen,/das sind di aus der Walachai." (m. 160-163)

Takip eden mısralarda sözü yeniden Eflâklılara getiriyor:

"Bize dost gibi katıldılar, ama kalleşlik ettiler;
çektüğümüz sıkıntılar onların yüzündendir."⁴⁰

Ozan, bu sözleriyle muharebenin daha ilk anlarında neticeyi kestirerek, savaşmadan derhal ülkesine dönen Eflâk prensi Mirtsche (Mirçâ)'yi kastediyor⁴¹. "Tanrım, o yüce isimlerinin (teslisin) yüzü suyu hürmetine hristiyanlara tam bir güç ver ki muzaffer olsunlar ve o kötü dinsizleri kendi memleketlerinde yakıp talan etsinler!"⁴² diyerek duygularını dile getiren Peter von Rez, metnin sonlarına doğru Avrupalı soylulara, bütün hristiyan dünyasına yöneliyor ve onları düşmana karşı yeniden birlik içinde davranmaya davet ediyor; Niğbolu'da hayatlarını kaybeden soylu insanların "adalet" (grechtichait)⁴³ uğrunda mücadele etmiş olduklarını vurguluyor ve Tanrı'dan ümit kesilmemesini tavsiye ediyor⁴⁴. Ozan, Avrupalı şövalyeleri intikam için yeniden birlikte davranmaya davet ederken, onları tahrik eden ifadelere de yer veriyor. Meselâ, muharebede esir alınan hristiyanlara kötü muamele edildiğini, "köpekler gibi ipe bağlandıklarını"⁴⁵ söylüyor; ancak bu muamelelerin sebepleri konusunda tabii ayrıntılara inmiyor. Ama aynı muharebede esir düşen Bavyalı Hans Schiltberger, bu hususta daha tatmin, edici açıklamalarda bulunuyor. Schiltberger, şunları yazıyor:

"..Türk padişahı muharebeyi kazandıktan sonra kral Siegmund' un bulunduğu ve muharebenin cereyan ettiği mahallerde durarak telef olan askerlerine baktı, telefâtın çokluğunu görerek ağladı, dökülen kanları intikamsız bırakmayacağına yemin etti; ne kadar esir varsa ertesi günü getirilmesini, getirmeyenlerin katl ve mallarını müsadere edeceğini beyan etti. Ertesi günü herkes ne kadar esir varsa ipe bağlı olduğu halde getirdiler. Ben de bir ipe bağlı olarak esirlerin üçüncüsü olarak beni esir alan tarafından oraya getirildim... Benim arkadaşlarımın kafaları kesildi, sıra bana gelince padişahın oğlu beni görerek hayatımın bağışlanmasını emretti. Yirmi yaşından küçük olanları öldürmediklerinden beni de diğer çocukların yanına götürdüler. Ben ozaman onsekiz yaşında idim."⁴⁶

40. "Di so freundlich mit uns ritten/ und so vâlschleich an uns teten,/von den so muost wir leiden not." (m. 183-185)

41. bk. Hammer, a.g.e., s. 285; Liliencron, a.g.e., s. 160.

42. "Herr, durich deiner hohen namen drei,/du gib den christen volle chraft,/ zuohand so wirt man sighaft,/dass man den pösen unglaub/in iren landen prenn und raub!" (m. 164-168).

43. m. 233.

44. m. 207-236.

45. "ir fuort seu lasterleich gepunden/an den stricchen als die hunden" (m. 213-214).

46. Uzunçarşılı a.g.e., s. 286, dipnot 3.

Metnimizin yazarı ve Niğbolu meydan Muharebesi'nin görgü tanığı Peter von Rez'in Avrupalı şövalyelere son tavsiyesi şöyle:

"Gece olsun, gündüz olsun her zaman tetikte olmalısınız.

Ve o putperest orduyu (gücü) dikkate alınınız!"⁴⁷

"Dikkate almak", başka bir deyişle "küçümsememek"; Niğbolu Meydan Muharebesi'nin Avrupa devletlerine Türklerle ilgili olarak öğrettiği en önemli şeydir; ozan böylece Avrupalı şövalyelerin muharebeden önceki mağrur tavırlarını da eleştirmiş oluyor. Gerçekten de Türkler bundan sonra Avrupalılar tarafından son derece ciddiye alınması gereken bir muhatap olarak görülmüşler ve bir bilim adamının dediği gibi, Türkler bu zaferle, farklı ırk ve dinden olmalarına rağmen Avrupa devletler topluluğuna girmeyi cebretmişlerdir⁴⁸.

"Türk tehlikesini" işleyen bir başka manzum metne daha temas etmek istiyorum. Ancak bu metni daha önceki bir yazımda⁴⁹ ele aldığım için kısaca değinmekle yetineceğim. 1453'te İstanbul'un fethedilmesi üzerine Balhasar Mandelreiss adında biri tarafından yazılan bu metinde⁵⁰ ozan, Avrupalı şövalyelere ve bütün dindaşlarına

"Türkler artık durmak bilmiyor,
elimizi çabuk tutmazsak buralara kadar sokulacaklar."⁵¹

şeklinde seslenerek, İstanbul'un düşmesini hristiyanlığa indirilmiş bir darbe olarak (es ist der kristanhait ain stoss)⁵² değerlendirerek dindaşlarını tahrik ediyor. Bu metinde anlatıcının takındığı tavırdan, kullandığı ifadelerden ve verdiği mesajlardan, manzumenin siyasi otoritenin isteği üzerine kaleme alındığı sonucunu çıkarmak mümkündür. Biraz önce belirttiğim sebepten dolayı bu şiiri burada bir tarafa bırakıyor ve onun yerine, 15. yüzyıldan bir örnek olmak üzere Hans Rosenblüt'ün 1458'de yazmış olduğu bir şiirden söz etmek istiyorum⁵³.

Hans Rosenblüt, 40 kıtadan meydana gelen söz konusu şiirinde, Aeneas Sylvius'un II. Pius olarak papa seçildikten sonra Türk meselesini görüşmek üzere 1949'da Mantua'da tertiplemeyi düşündüğü prensler kong-

47. "Es sei tag öder nacht,/so schölt ir sein ewer wer/ und schâzet das haidnisch her!" (m. 216-218).

48. Aziz S. Atiya, a.g.e., a.s.

49. bk. Battal İnandı: "Mandrelreiss: Türkler Geliyor!". DTCF Dergisi, c. 33, sayı 1-2 (1990), s. 243-259.

50. "Türkenschrei" (Türkler Geliyor!) adıyla bilinen bu manzume için bk. Liliencron, I, orada no. 100.

51. a.g.e, kıta 3, m. 1-3: "tuo wir nicht bei der zeit dar zuo./die Türken haben doch dhain ruo./si ziehen verrer in die lan..."

52. a.g.e., kıta 7, m.1.

53. Liliencron, a.g.e., c. I, no. 109. Şiirin ilk mısrası şöyle: "Man sagt, die türken sin ausgeflogen=Diyorlar ki, Türklere sefere çıkmışlar".

resi arifesindeki görüşlerini ve kaygılarını dile getiriyor. Şairin birinci de-recede üzerinde durduğu konu ülkesindeki iç kargaşadır; içinde bulunulan durum karşısında başta kayzer olmak üzere bütün sorumlu kişi ve çevre-leri uyarıyor. Almanya'daki iç kargaşa, katoliklerle onların "mülhit" ola-rak gördükleri Bohemya Prensi Georg Podiebrad ve taraftarları arasındaki çekişmelerden kaynaklanıyordu. Kayzer Friedrich'in de Alman kamuoyu-nun tasvip etmediği Podiebrad ile iyi ilişkiler içinde bulunması, yeni pa-panın bu "mülhit" kesimle mücadeleyi, İslâmıla mücadeleyi öne sürerek, fazla dikkate almaması, hatta Podiebrad'ı Mantua'daki kongreye ısrarla davet etmesi ve sosyal nitelikli daha pek çok faktör, Alman kamuoyunda büyük bir hoşnutsuzluğa sebep olmuş ve bir iç savaş eşğine gelinmişti.⁵⁴

İşte Almanya bu durumda iken, Osmanlılar da Yunanistan ve Ege ile meşgul olmuş ve takip eden bir kaç yıl içinde sırasıyla Sırbistan, Bosna ve Eflâk'ı fethetmişlerdi. Bu gelişmeler, zaten bir iç savaş tehlikesiyle karşı karşıya bulunan Alman halkını daha da tedirgin ediyordu ve bir Türk saldırısı her an bekleniyordu. Hans Rosenblüt, şiirini

"Diyorlar ki, Türkler (yeni bir savaş için) sefere çıkmışlar"⁵⁵

sözleriyle başlatarak bu konudaki tedirginliğini ifade ediyor. Ozan, hitap ettiği kişilere kendi adlarıyla seslenmiyor; onun yerine kuş adlarını kulla-nır. Meselâ, kartal (adler) kayzer ve rayşı sembolize ederken, baykuş (Eu-le) da Podiebrad'ı temsil ediyor. Podiebrad'ın yandaşları için "akbabalar" (Geier) ifadesini kullanan Rosenblüt, "karabaşlı iskete" (zeislein) ve nor-mal "iskete kuşu" (Meise) ile de burjuva ve köylüleri kastediyor. İskete kuşlarını cezalandıran akbabalar⁵⁶, köylüleri sömüren derebeylerdir. Ka-rabaşlı isketelerin saldırısına uğrayan devekuşu (Strauss), 1449'daki şehir-ler savaşında öldürülen şövalye ve efendileri temsil ediyor⁵⁷. "Şahin" (Falke) prensler sınıfı, sığırcıklar (Stare) ise şehirler için kullanılıyor.

Şiirin yukarıda alıntılıdığımız girişinden sonraki kısmında Rosen-blüt, kayzerin yaklaşan tehlikeye dikkatini çekiyor ve küçük kuşların, ya-ni burjuva ve köylülerin tehlikenin büyüklüğünün idraki içinde onu sa-vunmaya hazır olduklarını, ona düşen tek şeyin "kanatlarını germek" (lasst wachsen ewer flugel!)⁵⁸ olduğunu söylüyor. Şiirin 3. kıtasında ozan, tutumunu biraz daha sertleştirerek kayzere şöyle sesleniyor⁵⁹:

54. Lilencron, a.g.e., 503-560 sayfaları arasındaki açıklamalar.

55. bk. yukarıda açıklama no. 49.

56. "Seint dass der geier die meisen /wolt beschätzen..." (kita. 14, m.1).

57. "Sein sich der straus die zeislein lies jagen, /sein wolt kein eisen dewen sein ma-gen." (kita: 21, m.1).

58. kita: 2, m.3.

59. kita: 3, m.: "her adler, seit weise!"

"Bay kartal, aklınızı kullanınız!"

Ve dahası var:

".. .bu yemek tuzlu olursa,
aşçı cezayı hak eder"⁶⁰

diyerek, kendi ülkesinde hakkı ve düzeni sağlayamayın kayzeri tehdit ediyor. Metnin bir başka yerinde kayzere |öyle bir öğütte bulunuyor:

"Bay kartal, yırtıcı şahinlerini itaat altına almak için Türk tehlikesinden yararlar; aksi halde onlar elinin üstünde daha fazla sabırla oturamayacaklar. Siyasi durumlardan nasıl yararlandığını Podiebrad'tan öğren: Şahinin ona uçmak üzere."⁶¹

Rosenblüt, Alman toplumunun dinî⁶², ahlâkî ve hukukî bakımdan çöküntü içinde olduğunu şöyle ifade ediyor:

"Şövalyelerde yiğitlik, kadınlarda terbiye, genç kızlarda iffet kalmış; doğruluk eğriliğe yüz tutmuş ve adalet baş eğer hale gelmiştir. Bilim adamlarında tevazu, din adamlarında ölçü, fakirlerde sabır kalmamıştır."⁶³

Hans Rosenhblüt, kayzerin bütün bunlara karşı ilgisiz kalmasını ve meseleleri hafife almasını bir suç olarak görüyor ve mevcut durumun Türklere dâvetiye çıkarttığını, kayzerin sağlayamadığı hak ve düzeni⁶⁴, sağlama görevinin Türklere düştüğüne işaret ederek şöyle diyor:

"Türk, kayzeri kibrinden dolayı cezalandırmaya yemin etmiştir."⁶⁵

Burada Türkelere atfedilen imaj, hiç kuşkusuz, Peter von Rez'in ortaya koymak istediği Türk imajından oldukça farklıdır: Orada hakka, adalete karşı mücadele eden Osmanlı, burada hakkı, adaleti ve düzeni sağlayan bir gücün sembolü olmuştur. Ve bu değişim, yarım asırlık bir zaman dilimi içinde meydana gelmiştir.

60. kıta: 3, m. 4-5: "der koch der ist wol strafens wert,/verselzet er die speise"

61. kıta: 5 "Her der adler, last euch die eulen lèren,/wann dass die Turken ir zegel rêren,/so sult ir sie aufclauben: / der valk der vinget auf der hant, / sicht er dass man in wil hauben."

62. Rosenblüt'e göre "üç şey Tanrı'ya karşı birleşmek istemekte (=drei ding, die wollen wider got sich vieren)". (kıta:26, m.1), Bu üç şeyle şunları katediyor: Türkler, mühlitler (Hussiten), hristiyanların günahları.

63. kıta: 28-29 ve devamı.

64. krş. Burhaneddin Kâmil: Die Türken in. der deutschen Literatur und die Sultan-gestalten in den Türkendramen Lohersteins, Diss. Kiel 1935, s.g.

65. kıta: 12; bununla ilgili açıklama için bk. Liliencron, a.g.e, s. 508.

Almanya, 16. yüzyıla gelinceye kadar Türk akınlarından doğrudan etkilenmediği için, Türk meselesine acilen eğilme ihtiyacını duymamıştır⁶⁶. Sultan Selim'in ölümü Avrupa kamuoyunu ferahlatmış; hristiyan dünyası, yeni padişah Kanuni Sultan Süleyman'ın genç, tecrübesiz, yumuşak karakterli, savaşa önem vermeyen biri olduğunu kabul ediyor ve onun hakkındaki görüşünü "arslandan sonra gelen kuzu"⁶⁷ benzetmesiyle dile getiriyordu. Çünkü Sultan Selim'in 1516'da Suriye'yi ve 1517'de Mısır'ı fethetmesi, başta Papa X. Leo olmak üzere, bu gelişmelerin ilerisini gören pek çok kimseyi tedirgin etmişti⁶⁸. Bu durum, 1521'de Jörg Dappach adında birinin, Kanuni'nin Macaristan Seferi sebebiyle yazdığı manzum bir metinde de dile getiriliyor⁶⁹.

Türklerin Avrupa içlerine doğru adım adım ilerlemekte olduklarını, aynı tempo ile devam ettikleri takdirde kısa bir zaman içinde Avusturya'yı, ondan sonra Bayyera ve Rheinland'ı alacaklarını önceden haber veren bir halk şiiri de 1522 yılına aittir⁷⁰. Burada Türklerin hergün biraz daha güçlendikleri, hristiyan dünyasının ise hiçbir önlem almadığı ve Osmanlı Sultanı'nın İran ve Suriye'ye karşı kazandığı zaferlerden ders alması gerektiği hatırlatılıyor.

16. yüzyıl Alman halk edebiyatında Türklerin konu olarak ele alınmasına sebep teşkil eden olayların başında hiç kuşkusuz Mohaç Meydan muharebesi (.1526) geliyor. Bununla ilgili olarak tespit edebildiğim altı manzumeden⁷¹ sadece bir tanesinin⁷² yazarı bellidir. Mert Sporer adıyla kendini takdim eden yazar, Kanuni Sultan Süleyman ile Macar Kralı Ludwig arasında yapılan bu muharebeyi anlatırken Osmanlı ordusunun gerek nitelik, gerekse nicelik bakımından üstün olduğuna dikkat çekiyor; Macar

66. krş. Fransız Babinger, a.g.e.,st. 571; ayrıca Richard Ebermann: Die Türkenfurcht, Diss. Halle 1904.

67. bk. Johann Wilhelm Zinkeisen: Geschichte des or samichen Reiches in Europa, Gotha 1854, s. 611.

68. Zinkeisen, a.g.e., s. 578; Ebermann, a.g.e., s. 1.

69. Bu manzum metin için bk. Liliencron, III, s. 359-360; orada 348 no ile verilen manzumenin başlığı şöyle: "Ain schön lied new gemacht von dem Türken; aus der profeci; darvon man lang gesagt hat"

70. Bu manzume, Liliencron, a.g.e., c. III'e no. 364 ile alınmış olup şu başlığı taşıyor: "Ein ermanung wider die Türken und wie sie die christen durchhechtent im land Ungern. Im jar MDXXII".

71. Liliencron, a.g.e., c. III'te yer alan bu manzumelerin başlıkları ve numaraları şöyle: "Ein new lied von der schlacht, die der ungerisch künig und der Türk mit einander gethan haben" (no. 402); "ein newer bergreie von künig Ludwig aus Ungem" (no. 403a); "Von dem künig Ungern, wie er umbkommen ist" (no. 403b); "Von der künig Ungem, wie er umbkumen ist" (no. 430b); "Von der künigin von hungern" (no. 404); "Ein klaglied von den grausamen wuetrischen und tyrannischen handlungen, so der Türk in Ungern und einnung der stat often und Pest geuebt; darneben die christlichen fürsten vermanend, solchen jammer und ellend der christen zuobedenken und dem fürzuokommen." (408); "Volgend zwei lieder der armen gefangen Chirsten zuo Constantinopel, irer jämmerlichen klaf undermannung an gemeine christenhait" (no. 409 ve 410).

72. bk. yukarıda 402 no.lu şiir.

ordusunun bozguna uğramasında Türk topçusunun büyük payı olduğunu da ima etmeden geçmiyor⁷³. Bu muharebede 20 bin Macarın öldüğü ifade ediliyor. Genç Macar kralının kaçarken atından düşerek öldüğü belirtilirken, Macarların genel olarak çok korkak davrandıkları şeklinde yorumlara da yer veriliyor⁷⁴.

Bu muharebeden sonra Kanuni'nin Macaristan'ı yeniden terketmesi üzerine Johann Zapolya, 10 Kasım 1526'da taraftarlarınca Macar kralı ilan edilir, ancak bir süre sonra Dük Ferdinand tarafından Transilvanya'ya sürülünce, Osmanlı Devleti'nden yardım ister. Yeni kral Ferdinand, barış görüşmeleri için İstanbul'a gönderdiği heyetten, Osmanlıların yeni bir seferin hazırlıkları içinde oldukları haberini alır almaz Alman kayzerinden yardım talebinde bulunur. Bunun üzerine Almanya'da Türklere karşı büyük bir propaganda faaliyeti başlar. Martin Luther, Alman halkını yardım konusunda uyaran "Vom Krieg wider die Türken" (1529) başlıklı ünlü yazısını kaleme alır. Yazısının bir yerinde Luther, Türkleri Almanlara şöyle tanıtır: "Türke karşı savaşmak, Fransa kralına, Venediklilere yahut papaya karşı savaşmaya benzemez. Çünkü Türk, farklı bir savaşçıdır. İnsanı ve parası çoktur... Halkı devamlı tetiktedir; istediği an üçyüz dört yüz bin asker toplayabiliyor. Öyle ki, yüz bin askeri öldürülse, yerini derhal doldurabiliyor; güçlüdür, kararlıdır."⁷⁵

Luther'in bu yazısını bir çok halk manzumesi takip eder. Hepsinin de konusu Viyana kuşatmasıdır.

R. v. Liliencron'un "Almanların Tarihî Halk Manzumeleri" (Die historischen Volkslieder der Deutschen) koleksiyonunda yer alan metinler arasında Viyana kuşatmasıyla ilgili olarak tespit ettiğim dokuz manzum metinden ikisi Hans Sachs⁷⁶, ikisi Jorg Daxpach (yahut: Daypach)⁷⁷, biri de Christophell Zell⁷⁸ tarafından yazılmıştır. Geri kalan dört tanesinin ise yazarları belli değil⁷⁹. Bu metinlerin hepsini burada tek tek ele alma imkânımız olmadığından sadece Hans Sachs'in şiirlerine temas etmekle yetineceğim.

73. kıta: 7.

74. bk. 403 a ve 403b no.lu şiirler.

75. alıntı için bk. R. Ebermann, a.g.e, s. 15.

76. Hans Sachs'a ait şiirlerin başlıkları şöyle: "Der türkischen belagerung der stat Wien mithandlung beider teil auf kürzest begriffen"(Liliencron, III, no. 412) ; "Ein tyrannische that der Turken vor Wien begangen" (Liliencron, III, no. 413.)

77. Jorg Daxpach (yahut: Daypach): "Ein lied, gemacht, wie es im Osterland ergangen ist, als man schreibet tausent fünfhundert im neun und zwanzigsten jar." (Liliencron, III, no. 416); "Ein lied, gemacht, wie es im Osterland ergangen ist" (Lilencron, III, no. 417).

78. Christoffel Zell: "Ein neues lied, in welchem auss angebung deren, so man von anfang mit und darbei gewesen, die ganz handlung des Türken in Ungern und Osterreich, nemlich die belagerung der stat Wien begryffen ist" (Liliencron, III, no. 415).

79. bk. liliencron, III, 411, 414, 418 ve 419 nolu şiirler.

Hans Sachs, birinci şiirinde (no. 402) viyana Kuşatmasının "nasıl, nerede ve ne zaman (=Wie, wo und wann das alls geschach)⁸⁰ olduğuna dair bilgi vereceğini beyan ederek söze başlıyor. Viyana'dan "Flavius'un kurduğu" "namlı şehir" diye söz eden H. Sachs, bu şehrin 1529'un 22 Eylül'ünde binlerce Türk süvarisi tarafından kuşatılarak yangın çıkarıldığını, bu yangının üç gün boyunca devam ettiğini, 24 Eylül günü Türklerin dört esiri şehre yollayarak, şehrin kendilerine teslim edilmesini istediklerini, halkın can ve mal güvenliği konusunda teminat verdiklerini, fakat bu önerilerinin başta Dük Philipp, Niclas, Hans, Eck ve daha pek çok soyludan meydana gelen bir konsey tarafından reddedildiğini ve bu konseyin şehri canları ve malları pahasına koruyacaklarını ifade ettiklerini⁸¹ belirttikten sonra asıl olayı anlatmaya geçiyor.

İki taraftaki gelişmeleri münavebe ile anlatan ozan, 26 Eylül'de Türk ordusunun Viyana önünde tümüyle toplandığını, otağ-ı hümayunun şehrin Stubentor adlı kapısının yanındaki St. Marxen önünde kurulduğunu ve buranın 300 ağır top ve 12 bin yeniçeri tarafından korunduğunu söylüyor⁸².

Osmanlı padişahından "kayzer (keiser)" olarak söz edilen metinde, İbrahim Paşa adı da sık geçiyor. Şiirde Türkler için genel olarak ağır bir dil kullanılmıştır; Türklerin savaştan galip çıkmak için, hile⁸³ dahil, her türlü yola başvurdukları yönünde bir imaj var. Şair, "23 gün süren"⁸⁴, kuşatmanın Türklerin aleyhine sonuçlandığını anlatırken bile onları yenilmez bir güç olarak niteliyor ve onların hakkından ancak Tanrı'nın gelebileceğini ifade ederek şiirini bitiriyor.

Hans Sachs, ikinci şiirinde de (no. 413) Türkleri hristiyan dünyasının başına belâ bir güç olarak aynı üslûpta nitelemeye devam ediyor ve amaçlarının bütün hristiyanları ve Almanya'yı egemenlikleri altına almak ve yeryüzünde "bir Tanrı-bir hükümdar" anlayışını hâkim kılmak olduğunu söylüyor⁸⁵.

Buraya kadar anlattıklarımız ışığında Türklerle ilgili olarak eski Alman edebiyatında oluşan imaj konusunda şu sonuca varabiliriz: Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Rumeli'ye geçişine kadar olan dönemde Türk imajı, genel olarak müslüman imajının bir parçasını teşkil etmiştir; Türk-

80. m. 11.

81. m. 25-38.

82. m. 84-107.

83. m. 274: "do forcht man des Türken betrug..."

84. tri. 341.

85. m. 95-106: "sein grundsach des kriegs darneben: / dieweil im himmel wer ein got, / so wer zimlich und billch not, / dass auf dem ganzen erdrich her / ein haupt und ein regierer wer, / derselbige soll herr allein / und sonst keiner auf erden sein. / Des wöll er sein haupt niht sanft legen, / biss er die herrschaft bring zuwegen / ganz chreisteinheit und teutsches land / mit seiner streithberin had."

ler, diğler müslüman milletlerle aynı bağlam içinde değlerlendirilmişlerdir. Ancak 14. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin giderek güçlenmesi ve Batı tarafından bir "tehlike" olarak algılanmasıyla spesifik bir Türk imajı ortaya çıkmıştır. Bu imajı oluşturan pek çok olumsuz unsurun yanısıra, edebî metinlerde doğrudan ifade edilen olumlu unsurlar da vardır. Gerek buraya kadar bir örnekleme mahiyetinde kısaca temas ettiğim metinlerde olsun, gerekse bu yazının kapsamına almadığım bir çok halk manzumesinde olsun, satır aralarında ifade edilmek istenen bir husus var. Bunu belirterek sözlerime son vermek istiyorum: Türkler Avrupa'da elde ettikleri başarıları sadece maddî güçlerinin büyüklüğüne borçlu değildiler; siyasî kombinasyonlardan yararlanabilme yetenekleri de bunda büyük rol oynamıştır.